Бишкек шаарындагы №59 орто мектеби

Предмет:кыргыз тили

Класс: 8 "Г"

Программанын аталышы:Грамматикадан кепке өтүү,кеп байлыгын өстүрүү

Программанын тиби:ылгайлаштырылган

Түзүүчү:Маткеримова К.Д.

Бекитилди

№59 орто мектебинин директору

Сагымбаева А.К. ____________

№ 63 буйрук 01.11 2022-жыл.

Бишкек шаарынын Ленин районуна караштуу №59 жалпы орто билим берүү мектебинин 8-“г” классында мектеп компоненти боюнча кыргыз тилин окутуунун программасы

Бул мектеп компоненти боюнча жазылган программа Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү мектептеринин 5-9 - класстарында эне тилин (кыргыз тилин) окутуунун негизги окуу-нормативдик документинин негизинде КРнын Билим берүү мыйзамына ылайык иштелип чыкты.

Аталган программа кыргыз тилин эне тили катары окутуунун негизги стратегиясын, урунттуу артыкчылыктуу багыттарын аныктайт, мектеп окуучуларына эне тилинин каражаттары аркылуу билим берүү, тарбиялоо жана өнүктүрүү маселелерин чечүүгө багытталат, ошону менен бирге, кыргыз тилин окутуунун өзөктүү курсун белгилейт.

Программаны түзүүдө буга чейин иштелип чыккан программалардагы бардык дидактикалык принциптер (жөнөкөйдөн татаалга, системалуулук, ырааттуулук сыяктуу) сакталуу менен 5-9-класстарда кыргыз тили предметин окутуу боюнча окуу программаларындагы тематикалык-мазмундук материалдар камтылды.

Мектеп компоненти боюнча түзүлгөн программада грамматикалык материалдар менен байланыштуу кеп текст түзүү менен айкалыштырылып берилди. Гармматикалык теманы өткөн соң кайра текст түзүп иштөөдө теория менен практика айкалыштырылат. Натыйжада, окуучулардын кеп байлыгы өсөт, окуучулар көбүрөөк текст түзүү менен бирге орфографиялык жана стилистикалык нормалардын сакталышына өзгөчө көңүл бөлүп, кетирилген каталарды кайталабоого көнүгүшөт.

Негизинен жалпы билим берүүдөгү программадан айырмаланып, байланыштуу кеп менен теориялык жалпы кыргыз тили боюнча темалар айкалыштырылып берилди. Жазуу иштерине көбүрөөк көңүл бөлүндү..

Программа боюнча Базистик окуу планынынан сырткары мектеп компонентине ылайык, жалпы орто билим берүүнүң талаптарынын негизинде төмөндөгүдөй жумалык, чейректик, жылдык саттардын саны көрсөтүлдү.

Класс	жума б.ч	1-чейрек	2-чейрек	3-чейрек	4-чейрек	жылдык
Мектеп компоненти	1	9	7	10	8	34

Эне тилин окутуунун бул программасы бүтүн логикада түзүлгөн документ, ал үч негизги бөлүктөн турат, т.а. эне тилин окутуунун жалпы маселелери, окуу материалдарынын негизги мазмуну, алардын класстарга жана сааттарга бөлүнүшү жана окуучулардын билим жетишкендиктерин баалоо.

Мындагы негизги жана өз ара логикалык байланышта турган эки өзгөчөлүктүү компонетти бөлүп көрсөтүүгө болот, алар:
-мурдагы программаларга караганда окутуунун компетенттүүлүккө багытталышы жана негизги компетенттүүлүктөрдүн (тилдик, коммуникативдик жана маданий) талаптагынын ачык көрсөтүлүшү;-окутуудан алынуучу натыйжалардын так жана даана белгилениши;
- окуучулардын жетишилген теориялык жана практикалык ийгиликтерин обьективдүү баалоо багыттарынын сунушталышы.

Негизинен, эне тили окуучунун негизги турмуштук куралы жана рухий дүйнөсүн калыптандыруунун баалуу каражаты болуп саналат. Бул багытта ал тилге тиешелүү болгон адамдын өмүрүндө эне тилинен артык кызмат кылар эч кандай тил да, каражат да болбойт. Ошондуктан, эне тили окуучу үчүн ар тараптуу кызмат кылуучу негизги окуу предмети болуп эсептелинет.

Мектеп компоненти үчүн түзүлгөн программанын негизги өзгөчөлүгү:

1.Эне тилин окуп-үйрөнүү менен, баланын сабаттуулугу калыптанат жана окуп-түшүнүү көндүмдөрү бекемделет;
2. Турмушта өз ара карым-катнаш куралынын милдетин аткарат;
3. Эне тили менен билим алуу аркылуу, бала өзүн өзү өнүктүрүүнү жүзөгө ашырат;
4. Тил аркылуу инсандын улуттук маданиятты үйрөнүүсү жана ага салым кошуусу ишке ашырылат;
5. Инсандык жактан интеллектти өстүрүүнүн жана жан дүйнөсүн байытуунун куралына айланат.

Кыргыз тили предмети дал ушул кызматтарды аткаруу менен, окуучунун инсан жана улуттун атуулу катары ар тараптан калыптануусунун пайдубалы да болуп берет, анткени эне тилинде ой жүгүртүүсү өсүү менен башка бардык окуу предметтерин талаптагыдай өздөштүрүүнү шарттайт. Эне тилинде бала сабаттуу болбой, эне тилинде билим сапатына ээ болбой туруп, окуучу башка предметтерди сабаттуу өздөштүрүүсү мүмкүн эместиги практикада белгилүү. Ошондуктан, эне тилинде окуучуну сабаттуулукка жеткирүү, жазуу, оозеки компетенттүүлүктөрүн өстүрүү анын инсан катары турмушта ийгиликтүү жашоосун камсыз кылуучу күчкө эгедер кылууга барабар. Ошондой эле программабызда:

- орфографиялык жана пунктуациялык эрежелер;
- байланыштуу кеп, кеп маданияты жана стилистика;
- жазуу иштерине көп көңүл бөлүндү.

Мына ушул багыттар, логикалуу түрдө алганда, эне тилинен мектептик билим берүүнүн негизги мазмунун да, негизги өзөгүн да бирдей даражада

түзүп т.а. анын мазмунунун негизги компоненттери катары эсептелинет. Ар убакта эне тили сабактарында окуучулардын теориялык билимин түптөөгө көбүрөөк басым коюлуу менен, алар мектепти аяктаганда эне тилинде жетишердик компетенттүүлүккө ээ болууга аракет жасашыбыз абзел.

Ал үчүн эң биринчиден, жогоруда белгиленгендей, грамматикага ашыкча көңүл бурулуу менен, окуучулардын жазуу жана оозеки түрдөгү практикалык (функционалдык) сабаттуулугун калыптандырууга көп убакыт бөлүү зарыл. Ошондуктан программабызда окуучулардын практикалык сабаттуулугун көтөрүү- негизги маселе болду.

Мунун өзү – грамматиканы өздөштүрүү сабагы – байланыштуу кепти өстүрүү жана кеп маданиятына үйрөтүү сабагы болуусу керек, -деген методикалык жобону алдыга койду. Андай болсо, окуу программасын жазууда грамматиканын ар бир сабагы байланыштуу кеп жана кеп маданиятынын материалдары менен логикалык түрдө байланышта берилүүсү тийиш экенин көңүлгө салат. Мунун өзү буга чейин иштеп келген окуу программасынын ички логикалык структурасын түп-тамырынан тарта өзгөртүү, эне тилин мектептеги окуу программасын жаңылоо зарылдыгын алдыга коёт. Тактап айтканда, анын ички модели: грамматика +байланыштуу кеп жана кеп маданияты-деген багытта түзүлдү.

Албетте, байланыштуу кептин материалдарын берүүдө ар бир грамматикалык тема өтүлгөндө, ал кептин курулуш материалы катары эсептелинүү менен, текстти сабаттуу жазуу (жат жазуу), текстти талдоо жана кайра түзүү (баяндама) жана жаңы текст түзүү (дилбаян) сыяктуу жазуу ишмердүүлүктөрү системалуу каралды

- кептин тазалыгы (эне тилинде таза сүйлөө жана жазуу ишмердүүлүгү);
- кептин тактыгы (эне тилинде так ой жүгүртүү менен жазуу жана сүйлөө ишмердигине ээ болуу);
- кептин тууралыгы (туура жазуу жана туура сүйлөө эрежелерине жараша эне тилинде туура жазуу жана туура сүйлөө ишмердигине ээ болуу);

Программабыздын негизги максаты:

1. Окуучуну эне тилинин өз жашоо-турмушундагы, коомдогу, ишмердигиндеги орду менен маанисин так аныктап, билүүгө үйрөтүү;
2. Эне тилин дүйнөнү таанып-билүүнүн каражаты жана чындыкты чагылдыруунун куралы, ошондой эле башка окуу предметтери боюнча билим алуунун *да куралы* катары колдонууга көнүктүрүү;
3. Тил жана кеп, тил жана аң-сезим, тил жана ойлоо, тил жана маданият түшүнүктөрүнүн ажырагыс биримдигин жеткилең түшүндүрүү;
4. Кыргыз тилинин фонетикалык системасын лексико-фразеологиялык байлыгын, грамматикалык түзүлүшүн, орфографиялык, пунктуациялык жана орфоэпиялык нормалары

менен эрежелерин практикалык негизде өздөштүрүп, өз кебинде колдонууга үйрөтүү;

5. Окуучуну эне тилинин тил бирдиктеринин маанисин жана функцияларын толук аңдап билүүгө, эне тилиндеги кубулуштарды, фактыларды талдай алууга үйрөтүү; оозеки жана жазуу кебиндеги кыргыз адабий тилинин нормаларын сактоого машыктыруу.

Жүрүм-турумдук.

1.Окуучуну кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн (сүйлөө, угуу, окуу жана жазуу) жана сүйлөшүү, баарлашуунун ар кандай чөйрөлөрүндөгү кептик жүрүм-турумдук маданиятын толук билүүгө жана колдонууга үйрөтүү.

2. Ар кандай чөйрөдө жана тематикада оозеки-жазуу түрүндө сабаттуу сүйлөө-жазуу маданиятына көнүктүрүү. Өзүнүн оозеки жана жазуу кебин өз алдынча текшере алууга, сын көз менен карап, аны дайыма өркүндөтүү жөндөмүнө ээ кылуу;

3. Баалуулук. Окуучуну эне тилин улуттук улуу дөөлөт, сыймык, маданият катары кабыл алып, аны тарыхый-руханий мурас деп таанып, аны менен сыймыктанууга, коргоого жана колдонууга үйрөтүү. Эне тили аркылуу улуттук баалуулуктарды, жалпы адамзаттык рухий дөөлөттөрдү өздөштүрүүгө, барктап-баалоого көнүктүрүү.

Жогорудагы критерийлер толугу менен программада эске алынды. Окуучуларды көбүнчө практикалык сабактарга көңүлүн буруу жагы программабызда кеңири каралды.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн баалоонун критерийлери

Окуучу менен мугалимдин ортосундагы байланыштын эң көп колдонулган формалардын бири – мугалимдин суроо –тапшырмаларына окуучунун оозеки жооп бериши.

Оозеки жоопторду баалоодо төмөнкүлөрдү эске алуу керек: окуучунун аныктаманы маңызын,тексттин кебин түшүнүүсү,алардын негизги маанисин,мазмунун айтып бериши,айтылуучу ойго карата сөздөрдү тандап,билип,ыктуу колдонушу.Сүйлөм курулуштарынын тактыгы,берген жоопторунда өз оюнун болушу,анын далилдүүлүгү;сүйлөө кебинин лексикалык байлыгы,ой жагынан ырааттуулугу.

Окуучулардын жазуу иштерин баалоо

Мугалим окуучулардын жазуу иштерин баалоодо төмөнкүлөрдү эске алат:айтылган сөздөрдү туура кабылдап,теориясы менен айкалыштырып,орфографиялык эрежелерге ылайыктап туура жаза билүүсү окуучунун ар түрдүү дилбаян,баяндама жумуштарына өзүнүн түшүнүгү ой жүгүртүүсүн системалуу түрдө жаза билүү деңгээли;жазууда орфографиялык,пунктуациялык жана стилистикалык эрежелердин

сакталышы; окулган текст боюнча план түзүп, реферат, доклад жаза билүүсү иш кагаздарын өз эрежеси, талаптары боюнча жазуусу ж.б.

Адабияттар:

1. Б. Абдухамидова, Кыргызча кеп адеби, Б., 2008.
2.И.Абдувалиев, Кыргыз тилинин морфологиясы, Б., 2010.
3. С.Мусаев, Кеп маданиятынын маселелери (Б.,2004);
4. Б.Исаков, Кыргыз тилин орто мектептин 5-11-класстарында натыйжалуу окутуу боюнча усулдук колдонмо (Б.,2011);
5. С.Рысбаев, Сөз жөнүндө дастан (Б.,2013);
6.С.Рысбаев, А.Акматова, "Окуучунун сүйлөө ишмердиги" (Б.2013)., С.
7.Рысбаев, «Окуучунун дилбаяны», Б., «Интерполиграф» басм., 8 б.т., (Б.,2010).
8. С. Рысбаев, «Жат жазуу иштерин жүргүзүүнү өркүндөтүү технологиялары», Б., «Интерполиграф» басм., 5 б. т., (Б., 2010-жыл).
9.С.Үсөналиев, Б.Өмүралиев Азыркы кыргыз тилинин таблицалары. (Б.,2003);

Түшүнүк кат

Бул мектеп компонентинин планы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Билим берүү жөнүндө», «Мамлекеттик тил жөнүндө» мыйзамдарын эске алуу менен Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилген ***«Кыргыз тилин окутуунун предметтик стандартынын» негизинде түзүлгөн (5-9-кл.) программанын*** негизинде иштелип чыкты.

Планды түзүүдө буга чейин иштелип чыккан программалардагы бардык дидактикалык принциптер (жөнөкөйдөн татаалга, системалуулук, ырааттуулук сыяктуу) сакталуу менен 5-11-класстарда кыргыз тили предметин окутуу боюнча окуу программаларындагы тематикалык- мазмундук материалдар календардык планды түзүүнүн талабына ылайыкталды.

Ошондой эле кыргыз тилин окутуунун деңгээлин жогорулатып, натыйжалуулугун арттыруу максатында тилдик-грамматикалык материалдарды каражат катары колдонуу менен окуучулардын оозеки, жазуу кеп маданиятын калыптандыруучу практика түрүндөгү машыгуу, көнүгүүлөргө кеңири орун берилген. Календарлык планда мына ушул жагдайлар эске алынып, программада көсөтүлгөндөй кеп жана кеп маданиятынын материалдары грамматикалык материалдар менен айкалыштыра берилди. Ошондуктан, мектеп компоненти боюнча түзүлгөн календарлык планда эң башкысы «Кыргыз тилин окутуунун предметтик стандартындагы» эне тилин максатка ылайыктап, практикалык багытта натыйжалуу окутуу, ал аркылуу окуучулардын жазуу, сүйлөө ишмердиктерин бирдикте жүргүзүү, кептик, тилдик жана маданий компетенттүүлүктөрдүн негизинде инсанга багыттап окууга басым жасалган. Айрым грамматикалык темаларга тиешелүүлүгүнө карай текст түзүп, окуучуларды теория менен практиканы айкалыштырып окууга зор көңүл бурулду.

Кыргыз тилин 5-9-класстарда окутууда байланыштуу кеп боюнча сабактарда окуучуларды ойду оозеки жана жазуу түрүндө эркин, логикалык ырааттуулукта байланыштуу, сабаттуу туюнта билүүгө үйрөтүү, алардын кеп түшүнүктөрүн өздөштүрүүгө, **текст түзүү** жана өркүндөтө билүүгө машыктыруу жагы каралган. Ар бир чейректик материалдарда байланыштуу кеп текст түзүү менен айкалыштырылып берилди. тажрыйбалуу мугалим негизги гармматикалык теманы өткөн соң кайра текст түзүп иштөөдө теория менен практиканы айкалыштырат. Натыйжада, окуучулардын кеп байлыгы өсөт, окуучулар көбүрөөк текст түзүү менен бирге орфографиялык жана стилистикалык нормалардын сакталышына өзгөчө көңүл бөлүп, кетирилген каталарды кайталабоого көнүгүшөт.

Негизинен жалпы билим берүүдөгү календарлык пландан айырмаланып, байланыштуу кеп менен теориялык жалпы кыргыз тили боюнча темалар айкалыштырылып берилди. Жазуу иштерине көбүрөөк көңүл бөлүндү..

Планда Базистик окуу планынынан сырткары мектеп компонентине ылайык, жалпы орто билим берүүнүн талаптарынын негизинде төмөндөгүдөй жумалык, чейректик, жылдык саттардын саны көрсөтүлдү.

класс	жума б.ч	1-чейрек	2-чейрек	3-чейрек	4-чейрек	жылдык
мектеп	1	9	7	10	8	34
компоненти						

8-КЛАСС. Мектеп компоненти боюнча
(жумасына 1 сааттан, жыл боюнча 34 саат
1-чейрек -9 саат

№	ТЕМАЛАРЫ	Сааты	Мөөнөтү	Эскертүү
	Окуу материалдарынын темалары			
1.	Кыргыз тилинин грамматикасы: Фонетика бөлүмү	1		
2	Кыргыз адабий тилинин жергиликтүү диалектилер менен байланышы .	1		
3.	Тексттеги сүйлөмдөрдүн өз ара ички маанилик байланышуу жолдору. Текст менен иштөө	1		
4	**Кеп маданияты: Сүйлөмдөгү сөздөрдүн маанилик жана грамматикалык каражаттар аркылуу байланышы**	**1**		
5 6. 7.	Кептин түрлөрү: Сүрөттөмө, баяндоо, ой жүгүртүү Текст менен иштөө. Кептин түрлөрү боюнча текст түзүү. " Биздин жер –тоолуу өлкө" деген темада дил баян жазуу	1 1 1		
8.	Текшерүү жат жазуусу	2		
	2-чейрек: 7 саат			
1.	*Кыргыз тилинин грамматикасы: Лексика жана лексикология*	1		
2.	Каратма сөздүн сүйлөмдөгү алган орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер	1		
3. 4.	*Киринди сөз.* Киринди сөздүн маанилери. Киринди сөздүн грамматикалык түзүлүшү: бир сөздөн турган киринди сөздөр; сөз айкашы тибиндеги киринди сөздөр; сүйлөм тибиндеги киринди сөздөр. Киринди сөздүн сүйлөмдөгү орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер Тексттен сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдү таап,талдоо '	2		
	Байланыштуу кеп боюнча			
5	Расмий эмес иш кагаздары боюнча: Отчет, тил кат, кулактандыруу өмүр баян жазып үйрөнүү	1		
6	*Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары*	2		

	3-чейрек: 10 саат			
1	. Публицистикалык стиль, анын башка стилдерден өзгөчөлүгү (терендетип, кеңейтип кайталоо).	1 1		
2	Расмий эмес иш кагаздары боюнча өтүлгөндөрдү тереңдетүү жана алардын татаал түрлөрүн (мүнөздөмө, токтом,) өздөштүрүү. Текст талдоо иштери.	1 1		
3	*Кыргыз тилинин грамматикасы: Синтаксис,пунктуация жана кеп маданияты*	1		
4.	**Сөз айкашы, анын мүнөздүү белгилери**	1		
5. 6.	Сөз айкашынын түрлөрү : атоочтук, этиштик сөз айкаштары	1		
7. 8. 9.	Текст менен иштөө. Тексттен айкаштын түрлөрүн табуу Баш мүчөлөрдүн ортосундагы байланыш: Ээрчишүү байланышы Сүйлөм мүчөлөрүнүн ортосундагы багыныңкы байланыштар: ыкташуу,таандык,башкаруу	1 1 1		
10.	Сөз айкашы боюнча синтаксистик талдоо	1		
	4-чейрек -8 саат			
1	Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштерге мүнөздөмө. Докладга тезис түзүп машыгуу.	1		
2. 3.	Конспект түзүп үйрөнүү Жөнөкөй сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшү. Эки тутумдуу сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрүнүн катышына карай бөлүнүшү	1 2		
4.	Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары	2		
5.	**Жөнөкөй сүйлөмгө синтаксистик талдоо жүргүзүү**	**1**		
6.	.Жыйынтыктоочу жазуу жумуштары	1		